

6. Braine J. Room at the Top. – London: The Book Club, 1962. – 248p.
7. Osborne J. Look Back in Anger. – London: Faber and Faber Ltd, 1996. – 103p.
8. Wain J. Hurry on Down. – London: Penguin Books, 1978. – 255p.

Анотація. У статті розглядається ідейно-естетична функція предметного світу в художній системі твору “сердитих молодих людей”. Встановлюється аналогічність більшості структурно-сміслових принципів зображення речового світу у творах К. Еміса, Дж. Вейна, Дж. Брейна і Дж. Осборна.

Ключові слова: предметний світ, семантична бінарна опозиція, розосереджена структура, полісенсорне зображення, синестезія, динамізм.

Summary. Aesthetic function of the objective world in the narrative system of the Angry Young Men works is investigated. Analogy between major structurally-semantic principles of the objects' representation in the works of K. Amis, J. Wain, J. Braine and J. Osborne is determined.

Key words: objective world, semantic binary opposition, dispersed structure, poly-sensory representation, synaesthesia, dynamism.

УДК 373.3.016:808.5

Горох Г.В.

РОБОТА З ТЕКСТАМИ НА ЗАНЯТТЯХ ІЗ РИТОРИКИ

Різноманітність підходу до тлумачення тексту зумовлена багатьма причинами, передусім важливістю цього поняття для людини, його складністю, а також багатовіковою традицією вивчення його в різних сферах знань. І справді, текст як явище мовної і позамовної дійсності – складний феномен, який виконує різноманітні функції: бере участь у комунікації, допомагає зберігати і передавати інформацію в просторі і часі, фіксує психічне життя індивідів, є продуктом конкретної історичної епохи, формою існування культури, віддзеркалення певних соціокультурних традицій тощо.

У сфері комунікації теж немає єдності поглядів щодо тексту [див. : 1].

Деякі вчені отожднюють процес спілкування з текстом, вважають його втіленням самої комунікації. Інші розглядають текст як результат спілкування, співвідносячи його з поняттям “дискурс” [2; 3; 4].

Аналіз праць учених, що стосуються специфіки мовленнєвої діяльності, переконує в тому, що, по-перше, процес її реалізації пов'язаний зі створенням і сприйманням висловлювань (текстів) під час спілкування, по-друге, саме спілкування базується на обміні текстами, актуальними для певної мовної ситуації.

Існує два моменти, що визначають текст як висловлювання, – це його задум (“інтенція”) і здійснення його задуму.

Актуальність цього дослідження полягає в необхідності розгляду роботи над текстами на практичних заняттях із риторики.

Предметом дослідження є тексти художньої літератури та дослідження їх мовностилістичних засобів мови.

Пропонуємо зразки завдань, що сприяють формуванню навичок ефективної роботи над створенням первинних і вторинних текстів та аналізу їх.

1. Знайдіть у тексті прикметники. Яка роль їх у тексті?

Ніжна душа нашого народу бринить у слові. Слово, оповите любов'ю, вигранене вічністю, музично-незбагнене і сонячно-прозоре, заходить у серце і настроює струни ніжності. Ніжність у щасті, ніжність у сумі, ніжність у щемну годину. З ніжної душі – у слово ніжне і запашне, як розпростерта у світ неперевершена українська пісня. У слово-диво, у слово сонячно-кларнетне. Дивиться мудрими очима вічність і промовляє до нас зелен-травою, яблуневоцвітною весною, червоним осіннім зойком клена – і ніжністю слова. Слово ніжне будить у нас людину, слово ніжне освячене любов'ю до найдорожчого на землі, слово ніжне сходить зорею і яскравіє, доки людина живе до добра, доки мудрість і праця квітчають землю, доки живе в людині жага творення...

Людина опоетизовує найдорожче, увінчує його у слові. Вона хоче ніжно-мрійним, гучно-тихим словом сказати всьому світові про свої найглибші почуття і зоряні мрії. Людина вибудувала

з минулого прийдешнє золотий міст, яким спішать у серця посланці людяності і любові – викупані у пелюстках квіту і в пробудженнях росяного ранку слова, прозоро-чисті слова моральності людської (І. Вихованець).

2. Визначте тему текстів. Установіть стиль та підстиль кожного з них.

Яким завданням підпорядковується добір мовних засобів у цих текстах?

а) Дуб звичайний – однодомна рослина родини букових. Дерево 20-50 м заввишки, з широкою неправильною кроною. Молоді гілки зеленувато-бурі або червонуваті, голі або легко опушені. Кора на стовбурі і багаторічних гілках темно-сіра. Листки чергові; коротко черешкові, видовженооберненояйцевидні, перистолопатеві, біля основи – з вушками. Квітки одностатеві; тичинкові – в пониклих сережках і складаються з 6-8 роздільної зеленуватої оцвітини, по 1-3 пазухах верхніх листків, ніжки їхнього суцвіття при плодах довші за черешок листка. Плід – горіх (жолудь). Цвіте протягом квітня-травня; плодоносить у вересні-жовтні.

Утворює чисті насадження або росте у суміші з іншими породами майже по всій території України (у степу – головним чином по долинах річок) (З енциклопедичного довідника).

б) У багатьох чудових українських народних піснях оспівано зеленого патріарха лісів. У багатьох віршах постає він як символ незламної сили, могутності та переможного довголіття!

Дуб, і справді, живе надзвичайно довго. В селі Верхня Хортиця, яке нині перетворилося на передмістя Запоріжжя, височить старезний дуб-велетень, вік якого – понад вісімдесят років. Ще за часів Київської Русі з брунатного жолудя проклюнувся паросток і, набираючи сили, згодом перетворився на могутнє розлоге дерево. Під ним проходили слов'янські племена, мешканці південних степів, у його затінку відпочивали, ховалися від дощу або палаючого сонця. Нині над дубом-велетнем мчать реактивні лайнери, пролітають штучні супутники Землі, а він, як і колись, живе, зеленіє, задумливо шумить серед безкраїх обширів.

Колись, багато віків тому, твердять учені, все Південне Придніпров'я вкривали дубові гаї. З часом діброви відступили під натиском безкрайнього степу, серед якого і лишився, наче на згадку, цей один-єдиний дуб-довгожитель (С. Івченко).

в) Дуби ростуть поволі, неквапливо;
Хто садить дуба – той його, можливо,
І не побачить вищим, аніж сам.
Це – дар майбутнім, скажімо, літам,
Привіт іще не знаєм поколінням,
Весна, в тумані схованім осіннім (М. Рильський).

3. Визначити метафори у тексті.

а) Он і Матвій свій чорний лан розорав, – широта, довжінь! Іде розмашисто туди й назад і сипле зерном. За ним ступає і заволочує посіяне Василь. Лан! Чотирнадцять десятин! М'язи, нерви, кров. Ні. Його нічого не болить. Це лиш проходить хребтом ціна землі – своєї, людяної сонцем, литої потом і болючої, як і той хребет...

І все то хворобливо і жадібно чіпляється смачної, розкішної, п'янучої землі. Земля для всіх і всього.

Земля – найбільше щастя – більша за любов, за життя. Земля – найбільший скарб – більший за золото і коштовні речі. Земля – сон мільйонів поколінь, казкове привабливе ество, містична сила космосу, наснага слабих і дужих. Золото, краса, любов, молодість і вічний учитель мудрості! От що земля (У. Самчук “Волинь”).

б) Мазайло (обсмикуючись, як колись обсмикувався в школі перед тим, як здавати урок, голосно й виразно):

– Пахнєт сеном і над лугами...

Баранова– Козино (трохи захвилювалася):

– Прононс! Прононс! Не над лугами, а над лугами. Не га, а га...

Мазайло:

– Над лу-гами...

– Над луга-га!

– Над луга-га.

– Га!

– Га!

Баранова-Козино (аж вух своїх торкнулася пальцем):

– Ах, Боже мій! Та в руській мові звука “г” майже немає, а є звук “г”. Звук “г” трапляється лише в слові “Бог”...

Мазайло (раптом у розпач вдався):

– Знаю! Оце саме “ге” і є моє лихо віковичне. Прокляття, якесь каїнове тавро, що по ньому мене впізнаватимуть, коли я возговорю не те що чистою руською, а небесною, ангельською мовою (М. Куліш).

4. Який це стиль викладу? Як виражається в ньому розгорнена думка?

а) Сонце уже зійшло, але його ще не було видно із-за темного луку; небо освітлювалося ясно і погожо, і луг теж посвітлішав і прихорошився. Уже горіли мохнатими і червоними як жар, шапками будяки, дихаючи солодким медвяним душком; цілими озерами поміж трав білили соромливі невісточкі в жовтих шапочках і білих віночках з пелюсточок навколо голівок; виплітався та спалахував іскрою петрів багіг; розпарена нічною задухою, гостро і задумливо смерділа болиголовка, яка то тут, то там здіймалася вище всіх на своєму товстому і порожньому стовбурі, увінчаному тоненькими, схожими на віття кропу гіллячками; іноді посеред луки розкішно кущився верболіз, схожий здаля на копицю сіна; над ними уже кружляли чайки, вишукували вранішню поживу на сніданок. Близькість ріки відчувалася особливо виразно не тільки по тому свіжому холодному повітрі, яким віяло з очеретів, а й по щедрій росі на травах, яка бризкала людям на руки і на ноги світлими льодяними краплями, таємничістю звуків, властивих для кожного приріччя: тихим бульканням, коротким раптовим плюскотом, якимось шарудінням, схожим на чиїсь хитрі кроки (Г. Тютюнник).

б) – Та це ж ті каторжні Балаші!

Хіба ж ви їх не знаєте? – кричала Мотря до людей.

– Та це ж ті іродові Довбиші! Хіба ж ви їх не знаєте? – репетувала баба Кайдашиха. – Це ж вона того вовчого заводу з чортячими хвостами.

– Та годі вам лаятись! – гукнув з-за тину один чоловік.

– Як же годі! Та це ж ті підтикани, задрипані Балаші! Хіба ж ви їх не знаєте? Це ж ті бієвські лобурі, що старців по ярмарках водять! – кричала Мотря. – Он зав'язалась, як на Великдень, а батько ходить по селі з торбами.

– Брешеш, брешеш, як стара собака! Та й брехати добре не вмієш. У тебе й до того розуму та й хисту нема, – кричала Мелашка.

– В тебе вже розуму, як у дірявому горщику, стільки, як у твоєї свекрухи! – кричала Мотря, взявшись за два кілки і висунувшись у Лаврінів двір (І. Нечуй-Левицький “Кайдашева сім'я”).

в) Ліс – диво природи, важливий і незамінний елемент біосфери, регулятор клімату, постійно діючий фільтр повітря. Дерево – унікальне її творіння. Воно має свою біографію і географію. Назви влучно відображають основні властивості рослини. На земній кулі зростають хлібне, томатне, динне, ізюмне, масляне, капустяне, воскове, гвоздичне, драконове, тюльпанне, оливкове, червоне, чорне, оцтове, суничне, кавове дерева, інші дивовижні і дуже цінні породи. З часу появи на Землі розвиток людини відбувався у нерозривному зв'язку і повній гармонії з природою... Вона поступово нагромаджувала знання про рослини, знаходила серед них цілющі і використовувала для лікування.

Крім того, ліс – невід'ємна частина історії, побуту і культури українців. Але стан лісів залежить від поведінки людей, їх екологічної грамотності і культури. Більшість із нас, на жаль, не підготовлені до спілкування з природою, а тому завдають їй великої шкоди (А. Чала).

г) Чебрець звичайний – трав'яниста рослина, напівкущ, родини губоцвітих. Квіти зібрані у щільні голівки – суцвіття. Пелюстки квітів пурпурово-червоного (рідко білого) кольору. Рослина дуже пахуча, багата на нектар, а тому й приваблює до себе багато комах, а особливо бджіл. Цвіте чебрець в Україні з травня аж до самої осені. Росте дико по сухих схилах і піскуватих місцях, на луках та в листяних і мішаних лісах. Існує кілька видів чебрецю, в тому числі і чебрець український. Цвіт українського чебрецю блідо-рожевого кольору. Чебрець часто згадується в українському фольклорі, вживається в народній медицині і чарах (О. Воропай).

5. Прочитайте тексти. Визначте стилі. Які засоби милозвучності зустрічаються у поданих текстах?

Є неспростовна прикмета у кожного великого таланту: потужне силове поле духовності й краси, що формується творчістю митця та самою його особистістю. Не підлягає ця ознака ні цифровим, ні якимось іншим точним вимірам. Та коли вголос або подумки вимовиш ім'я Майстра, пульсування цього силового поля відчуваєш неодмінно.

І ось входимо в силове поле Олеса Гончара, що витворилося вже понад чотири десятки років тому та розширюється, та поглиблюється, набуває нових ознак.

Яке найперше враження воно справляє? Безліч разів пропонувалася відповідь на це запитання, і майже завжди на передній план виступали два естетично забарвлені поняття – світло й чистота (А. Погрібний).

6. Запишіть текст, підкресліть метафори. Як вони впливають на стилістичне забарвлення тексту? Що зміниться в тексті, якщо їх замінити словами з переносним значенням? Зробіть таку заміну і порівняйте тексти.

Заснула хвиля у броді, заснув і присілок над бродом. А до нього ніяк не дотягне своє снування той волохатий, що так дитинство нагадує, сон: перед жнивими він завжди тільки скрадається за Данилом, а коли прихопить його, то лише на якусь частину. Переджнив'я!

Це та пора, коли в серці селянина сходяться радість й тривоги хліба, а між ними снуються й снуються древні, певне, що з язичницького віку прихоплені хліборобські жалі. Жаль було сивого й золотого колоса, що нагойдався, нашелестівся, наспівався за літчко в полі і вже завтра, зітхаючи, впаде на землю, поїде до добрих людей, ляже теплим хлібом на столі (М. Стельмах).

7. Прочитайте текст. Випишіть еліптичні речення. Яку роль відіграє еліipsis у передачі внутрішнього стану ліричного героя?

а) Врешті стою. Мене спинає біла піка гречок, запашна, легка, ніби збита крилами бджіл. Просто під ноги лягла співуча арфа і гуде на всі струни. Стою і слухаю...

Раптом все гасне, вмирає. Здрагаюсь. Що таке? Звідки? Тінь? Невже хтось третій? Ні, тільки хмарка. Одна хвилинка темного горя – і вмить усміхнулось направо, усміхнулось наліво – і золоте поле махнуло крилами до країв синього неба. Наче хотіло злетіти. Тоді тільки передо мною встала його безмежність, тепла, жива непереможна міць. Вівса, пшениці, ячмені, все це зіллялось в одну могутню хвилю; вона все топить, все забирає в полон (М. Коцюбинський).

б) Та що ж то за дівка була! Висока, прямесенька, як стрілочка, чорнявенька, очиці, як тернові ягідки, брівоньки, як на шнурочку, личком червона, як панська рожа, що у саду цвіте, носочок так собі прямесенький з горбочком, а губоньки як квіточки розцвітають і меж ними зубоньки, неначе жарнівки, як одна, на ниточці нанизані...усі груди так і обнизані добрим намистом з червінцями, так що разків двадцять буде, коли й не більше, а на шиї...та шия ж білесенька-білесенька, от якби з крейди чепурненько вистругана; поверх такої-то шиї на чорній бархатці, широкі, так що пальця, мабуть, у два, золотий єднус і у кільці зверху камінець червоненький: то так і сяє!

(Г. Квітка-Основ'яненко "Маруся").

в) Взавтра ви почувете:

– Куди на відкриття?

– Думаю до Борисполя!

– До Борисполя? Чого? Хіба на сухому качки плавають?!

– Так там же озера повисихали!

– Там за весну і за літо ніхто навіть не чув, щоб хоч одна закахкала! Ранньої весни прилетіло, було. Туди чималенько табунів, покружились трохи й усі на Носівку! Чули про Носівку?!

– Чув.

– То там з усього Лівобережжя качки ще навесні позбирались. Стихійне нещастя. Соняшники всі потолочили. А на луках через гнізда трава не виросла: гніздо на гнізді, траві нема де рости, – не знають колгоспники, чим худобу годувати. Ні, коли вже їхати, то тільки в Носівку (О. Вишня "Мисливські усмішки").

8. Які речення у тексті виконують функцію парцелятивів?

Біжіть. Коні мої по рідній дорозі. Несіть мене під стріху, батька. Звідти я вийшов у світ, звідти почну роботу. Всі дні, а їх буде безліч, вставатиму бадьоро і ні одного не віддам умарне. Почну від себе. От серце моє. Воно гаряче, мов жарини. Ллю воду холодну, і хай приймає гарт, і хай от так ствердне, мов ліпша криця. Добре! Боже, приношу дяку тобі, що родився в час, коли родиться віра моя – в Тебе, в Батьківщину, в Працю (У. Самчук).

9. До якого виду мовлення належить текст?

Вельмишановний і дорогий товаришу! Я чую, що ви довідуєтесь до моїх родичів про мою адресу. Се ж видно, Ви хочете подати мені слово привіту, неважаючи на те, що я була до краю негречна до Вас і навіть не обізвалась не словом подяки на Ваші товариські дарунки, хоч вони глибоко порушили мені серце. Вірте мені, товаришу, коли приїхавши восени з Буковини, знайшла в своїй київській хаті Ваші книжки, то здалось мені, що се Ви самі зустріли мене на порозі моєї хати і щиро стиснули мені руку.

(Л. Косач до А. Кримського від 5 січня 1902р. з Сан-Ремо).

10. Як членується мова листів?

а) Батьку нашого кону, високоталановитий артисте, не дивуватись тій незвичайній силі Вашого духу, що не звертаючи на всякі шкоди і перепони, не згортає своїх дужих крил, як не дякувати Вам за все те, що Ви зробили для нашого кону і, не дивлячись ні на літа, ні на здоров'я, не згортає своїх рук... Прийміть же від нас, високоталановитий артисте, нашу щирю подяку і гаряче, від самого серця, жадання – доброго та довгого віку, щасного життя без шкод і перепонів, і легкої вдачі Вашим найкращим замірам.

(Лист Марка Кропивницького Кінець 90-х – початок 19-х років).

б) Здрастуй, друже!

Прохаєш дати тобі поради щодо майбутнього життя твого і становища, особливо про те, з якими друзями тобі підтримувати зв'язок. Ти чиниш розсудливо, що задалегідь піклуєшся про своє майбутнє...

Але дзвін кличе мене до грецького класу. Тому, якщо тобі бажано буде поговорити в інший час про те ж саме, ти мені невдовзі напиши. Так ми будемо вести бесіду про святі справи, а тим часом і стиль буде вироблятися.

(Григорій Сковорода до свого учня Михайла Ковалинського від 23 листопада 1762р.).

11. Визначити образні порівняння в діалозі.

– Капре! – тихо почав Лаврін, дуже охочий до гарних дівчат. – Скажи-бо, кого ти будеш сватать?

– Ат! Очепись од мене, – тихо промовив Карпо.

– Сватай Олену Головківну. Олена кругла, як цибулька, повновида, як повний місяць; в неї щоки, мов яблука, зуби, як біла ріпа, коса, як праник, сама дівка здорова, як тур: як іде, то під нею аж земля стугонить.

– Гарна... Мордою хоч пацюків бий: сама товста, як бодня, а шия хоч обіддя гни.

– Ну, то сватай Одарку Ходаківну: ця тоненька, як очеретина, гнучка станом, як тополя; личко маленьке і тоненьке, мов шовкова нитка; губи маленькі, як рутяний листок. З маленького личка хоч води напийся, а сама пишна, як у саду вишня, а тиха, неначе вода в криниці.

Старий Кайдаш аж набік сплюнув, а Карпо промовив:

– Вже і знайшов красуню! Та в неї лице, як тріска, стан, наче копистка, руки як кочерги, сама, як дошка, а як іде, то аж кістки торохтять.

– Але ж ти й вередливий! То сватай Хотину Корчаківну, – сказав Лаврін і засміявся.

– Чи ти здурів? Хотина як вигляне в вікно, то на вікно три дні собаки брешуть, а на виду в неї неначе чорт сім кіп гороху змолотив.

– Ну, то бери Ганну.

– Авжеж! Оце взяв би той кадівб, що бублика з'їси, поки кругом обійдеш, а як іде...

(І. Нечуй-Левицький “Кайдашева сім'я”).

Список використаних джерел

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: Підручник / Ф. С. Бацевич – К. : Видавничий центр “Академія”, 2004. – 344 с.
2. Димитрова С. Текст и подтекст / С. Димитрова – София, 1984. – 309 с.
3. Каменская О. Л. Текст и коммуникация / О. Л. Каменская – М., 1990. – 306 с.
4. Рудзієвська Т. В. Текст як засіб комунікації / Т. В. Рудзієвська – К., 1993. – 254 с.

Анотація. У статті розглядається робота з текстами на заняттях із риторики: навчити визначити роль прикметників у тексті; встановити стиль та підстиль поданих текстів та визначити теми текстів; визначити метафори у тексті; які засоби милозвучності у поданих текстах.

Ключові слова: текст, риторика, заняття, робота, засоби милозвучності, метафора, стиль, підстиль.

Summary. The article deals with the texts work at the rhetoric classes, exactly teaching to define the role of the adjectives in the text; to figure out the style and the substyle of the texts given, to define the texts topics; to define the metaphors in the texts; what devices of the euphony there are in the texts given.

Key words: the text, the rhetoric classes, work, devices of the euphony, metaphor, the stile and the substyle.

УДК 81.161.2'373

Григоренко Т.В.

ЕТНОГРАФІЧНА ЛЕКСИКА В КАРТИНІ СВІТУ УКРАЇНЦЯ

Змістовий бік лексичних одиниць досліджується в руслі теорії номінації, етнолінгвістики, взаємодії мови та мислення, мови і культури, психолінгвістики (О.Мельничук, Р. Зорівчак, М. Кочерган, В. Русанівський, В. Жайворонок та ін.). Багаті традиції вивчення мають метафоризовані мовні одиниці – від розуміння “різного бачення” тієї самої речі до виявлення національно-культурного компонента в семантиці слова. Їхнє подальше вивчення зберігає свою актуальність, оскільки торкається недостатньо вивчених шарів лексики, які відображають духовну культуру народу. Виявлення і фіксація лексики з національно-культурною ознакою, в